

med den friske Vind fra Havet; den dybe Stilhed; som til daglig raadede herude og kun een Gang aarlig, ved St. Hans', afløstes af sin Modsætning; hele det gammeldags Præg, der hvilede over Egnen, dens Landsby og dens Befolkning; Flyvesandets tungsindige Ørken tæt op til Kilden og Graven; alt dette forenede sig med de historiske og folkloristiske Minder om at skabe et paa Sjælland enestaaende Billede. Meget er vel nu forandret, og kommer man til Tisvilde Badehotel og Villakvarter en Pinsedag, da Gullaschautomobilerne dominerer i Landskabet, er Indtrykket alt andet end tiltalende. Men den gamle Stemning findes endnu, kun rykket et lille Stykke mod Vest, til Hegnet. Det hører til de interessanteste Partier af Prof. Olriks Bog at følge den gamle Asserbo Fangs gradvise Forvandling til en Flyvesandsørken og atter dennes Betvingelse af Skoven. Den nøgterne Skildring, som gives heraf, virker kraftigere end den uægte Romantik, hvori Egnen altfor tidt er bleven klædt i moderne Skildringer, og Oplysninger om Fauna og Flora vil være meget nyttige for den Turist, der stikker Bogen i sin Lomme til en Sommertur til Tisvilde. Man maa haabe, at det Eksempel, som her er givet, maa blive efterfulgt i vor Literatur af flere; det skulde synes fristende for en jydsk Topograf at give os lignende Skildringer fra en beslægtet Natur i Vesterhavsegnen.

Knud Fabricius.

HJEMLIGT HEDENSKAB.

GUDMUND SCHÜTTE: *Hjemligt Hedenskab* i almenfattelig Fremstilling, medomfattende Folkeviser samt Saxer og Evald Tang Kristensens Sagnstof. — Kbh. 1919. Gyldendal. 244 S.

Det er et vanskeligt Arbejde Dr. G. Schütte her har påtaget sig, at fremstille *dansk* Hedenskab, netop dansk, fri for alt norsk-islandsk Hedenskab, hvoraf meget kun har eksisteret på Papiret, men som vi længe var »bjergtagen« af. Helt at løsrive sig fra de isl. Beretninger vil dog være vanskeligt; det har Forf. heller ikke gjort, og det må også være berettiget at anvende de udførlige isl. Beretninger på parallelle Fænomener i Danmark, når ingen danske Beretninger findes.

I det første Afsnit »Myter og Folkesagn« gør Forf. Rede for Kilderne: Oldfundene, nogle fremmede, skriftlige Vidnesbyrd og et Par hjemlige Runeindskrifter danner det første »Lag«. Dette supplerer Forf. forsigtigt med, hvad vi kender fra den no-isl. Overlevering. — Det næste Lag i Overleveringen er Saxe

og Folkeviserne, hvori Forf. for den Tids Vedkommende, som ligger forud for Harald Blåtand, kun ser forklædt Myte (se udførligere i hans »Vor mytiske Kongerække« (1917)), — i Mod-sætning til Olrik, som antog, at politisk-historiske Begivenheder og Personer lå bagved. — Endelig er der det sidste og omfangsrigeste Lag, Folkeoverleveringen, som vi hovedsagelig kan takke de to Mænd for, til hvem Forf. har dediceret sin Bog: Evald Tang Kristensen og H. F. Feilberg. Der er dog endnu langt til Bunden i E. T. Kristensens uhyre Samlinger.

Foruden disse forskellige Kildelag gør Forf. i høj Grad Brug af Stednavnene (se hans »Offerpladser i Overlevering og Stedminder« (1918)). — Det er forførende, men ofte meget problematisk.

De første 6 Afsnit, hvor Fremstillingen ikke er tidsfæstet, handler om Sjæle, Fylgjer, Maren, Varulven, de forskellige Tiders Sjæleetro, Slægtsvætter og Disedyrkelse (nordisk Substitut for den keltiske Mødredyrkelse), Sjælen som fritlevende Væsen i Naturen (Natravnen og den specielt danske Valrav), Elverfolk og Nisser; derpå (Kap. VI) Vækst- og Vindånder, Ild- og Vandånder, og først så kommer vi til Guderne (Kap. VII—X).

Det er Udviklingslæren indenfor den danske Gudeverden, Forf. her docerer, — en Udvikling fra det primitive Menneskes Dyrkelse af upersonlige Naturguddomme, delvis fælles for »Jafets Æt«, til vor første afgjort nationale Gudedyrkelse, hvor Guderne er personliggjorte. Det første Gudekuld er Solen, Månen, Dag, Ty (= Himmel) og Ull (Lysgud). Derefter følger, hvad Forf. (Kap. VIII) kalder »Gudernes Dyrehave«, d. v. s. Guderne i Dyreham, »Personliggørelsens næsten selvfølgelige Ytringsform på det barnlige Stade«! — At der har været Dyredyrkelse er sikkert, men antager man en Udvikling — dels af hjemlig Rod, dels påvirket af fremmed (keltisk) Kultur — som Forf., gælder det altså om at bevise Forbindelsen med den foregående og efterfølgende Gudeverden. Og dette er meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt. Kilderne er yderst få, og der bliver derfor Plads for mange Konstellationer. Vi kan gætte på, at »Solen« skjuler sig i Hjortehammen og enten med Olrik (Da. St. 1918) formode, at Hjorteguden (alias den keltiske Kernunnos) er opslugt af den »romerske Jernalders« Odin, der atter tilligemed Wojensjægeren m. m. er gået op i Vikingetidens Odin, — eller med Forf. mene, at Hjorteguden er blevet »delt« mellem Odin og Frey, men vi ved intet med Vished.

Dette gælder endnu mere om de øvrige Dyreguder: Tyren, Koen og Hunden. Hanen og Soen knyttes til det følgende

Gudekulds Heimdall og Freyja. Omvendt slutter Forf. tilbage, at de senere Guders hellige Dyr oprindeligt har været Udtryk for deres Personlighed, og på den Måde kan »Dyrehaven« blive godt besat, — f. Ex. med Koen (= Nerthus), Galten (= Frey), Bukken (= Thor), osv.

»Udviklingen« skrider videre, og vi træffer (Kap. IX) vor første nationale Gudsdyrkelse, tidsfæstet til 1. Årh. e. Kr. Guderne er Nerthus og Njerd, Freyja og Frej m. fl., — Vanerne, som Eddaen kalder dem. De bliver endelig (Kap. X) stillet i Skygge af de udefra indvandrede Aser, Odin, Frigg og Thor m. fl., kendt i den litterære Udsmykning hos Snorre.

Men ser vi nu bort fra det evolutionistiske Princip, Forf. hylder (se også »Vor mytiske Kongerække«) — i Udviklingen fra ikke personificerede til personificerede Guder, bliver en sådan Lagdeling efter forskellige Tidehvert — selvfølgelig bortset fra Navnene — unødvendig. Årstallet er for så vidt ligegyldigt, som det kun gælder om i det ældste Materiale at kunne identificere Guddommen, hans Attributer og Tegn. René Dussand skriver i sin Bog »Les Civilisations Préhelléniques dans la mer Égée« (I. Udg. 1910, p. 222): »Den antropomorfe Opfattelse udelukker ikke Opfattelsen af Guddommen i Skikkelse af et Dyr, et Træ, en Sten; der er ingen Tidsforskel på disse Opfattelser; *de findes på samme Tid*. Man må lægge Mærke til, når man taler om Antropomorfismens gradvise Udvikling, at denne Udvikling kun maa tænkes at gælde de billedlige Fremstillinger. Til visse Tider har Udviklingen af Billedkunsten indvirket på selve Kultusgenstandenes Form, men der har ikke været indført noget nyt Begreb.« — Han finder i al Fald i den kretisk-mykeniske Kulturkreds Guderne i Menneskeskikkelse allerede i den neolitiske Stenalder — og finder dem samtidig i Tegn og i Dyreskikkelse.

Noget af det ældste Materiale til det Brug her i Norden bliver da Helleristningerne, og Just Bing har nylig i en Artikel i »Ord och Bild« (1920, 8. Hefte p. 417—33) forsøgt et sådant Tydningsforsøg. Han mener at kunne identificere på en Række Helleristninger to Guddomme, 1) Solguden alias den mythologiske Thor og 2) Måneguden alias den mythologiske Tyr. Antager vi med J. Bing Rigtigheden af denne Påstand, falder Evolutionsteorien til Jorden. Guden i »Tegn«, »Dyrehavn« og »Menneskeskikkelse« eksisterer Side om Side på samme Tid.

De sidste Kapitler er Enkeltafhandlinger, det første (Kap. XI) om Troldfolk, Præstefolk og Gudstjeneste; det andet (Kap. XII) om en dansk Trosmode, nemlig en Forkærlighed for H-Stav-

rim, som en Tid har gjort sig gældende; det tredje (Kap. XIII) handler om Helligdomme, og det fjerde og sidste (Kap. XIV) om Helleristninger.

Angående disse sidste så er Forf. dog ikke den første, der får det »Huskud« (= sv. hugskott), at Helleristningernes skålformede Fordybninger — eller i al Fald en Del af dem — skal fremstille Stjerneverdenen. Dr. Lennard Åberg skrev 1841 i en Artikel i »Studier, Kritiker och Notiser« (Lund 1841) — efter at have påpeget Solen og Månen og henvist til de lappiske Trommer (den samme Vej som J. Bing nu gaar!) — »Finge jag gå längre uti mina framkastade tydningsförsök, skulle jag bestämma de små runda urgröpfungarne, som ofte flockvis upptäckas, till att beteckna stjernor.« Han kom ikke langt med det; Brunius svarede (sammesteds p. 297) »att de rättare kunna antagas för mennisko- än »himla-kroppar« och at de åtminstone mer afse föremål på jorden än på himlen«. Nu er Tiden måske kommet, da man ikke mere vrænger ad Åbergs Udtalelse! — I Helleristningerne ligger sikkert en stor Skat, bare vi forstod at benytte den.

»Hjemligt Hedenskab« vil sikkert komme til at undergå Forvandlinger, en Skæbne som enhver Bog, der er den første i sin Slags, er udsat for. Men uden den første fik vi ikke en »forbedret« anden Udgave, derfor Tak til Dr. Gudmund Schütte, fordi han var den første, der gjorde »Forsøget på et samlet Overskue«.

Peter Skautrup.

WESTENHOLZ' PRISSKRIFT.

J. D. W. WESTENHOLZ: *Prisskrift om Folkemængden i Bondestanden* udg. af Alex. Rasmussen. M. P. Madsens Boghandel, Kbh. 1919. 164 S.

Den flittige lokalhistoriker, pastor Alex. Rasmussen i Kongerslev, offentliggjorde for et par år siden nogle brudstykker af ovennævnte gamle bog (i Historisk Aarbog for Randers Amt 1917) i den hensigt at bane vej for en fuldstændig udgivelse i lighed med Hans Ellekildes Junge-Udgave. Dette er nu sket, og Westenholz' bog, der udkom 1772, er dermed aller kommet til ære og værdighed. Trods det at den i sin tid vakte megen opsigt som indlæg i landbodiskussionen, blev den hurtigt glemt og blev først fremdraget ved festlighederne i 1888 af A. D. Jørgensen, der i en tale omtalte bogen med stor respekt¹⁾.

¹⁾ Hist. Afh. III, 167.